

Shashko V.A.
Donbass State Engineering Academy

CONTEMPORARY EDUCATION MANAGER AS A COMPONENT OF ITS PROFESSIONAL DEMAND AND SOCIAL ACTIVITY

Summary

This paper presents a theoretical justification the need to completely set and solve the problem of creating the concept of additional education managers. Discloses the concept of «further education.» The characteristics of non-formal education manager.

Keywords: manager, additional education, non-formal education, informal education, society, social activity.

УДК 338.432

ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА

Ширма В.В.

Житомирський національний агроекологічний університет

У статті систематизовано основні види інновацій, які впроваджуються підприємствами рослинництва, а також об'єкти відповідних їм змін. Здійснено аналіз технологічних та організаційно-управлінських інновацій виробників продукції рослинництва. Запропоновано авторський підхід до організації процесу створення, комерціалізації та впровадження інновацій. Визначено структуру інституціонального середовища цього процесу.

Ключові слова: інновація, підприємство галузі рослинництва, інноваційний розвиток, модель інноваційного розвитку.

Нині в Україні створено необхідні умови для переходу економіки на ін-новаційну модель функціонування та розвитку. Сільське господарство останнім часом досягло стабільної позитивної динаміки, все більше нарощуючи валове виробництво сільськогосподарської продукції. У державі прийнято закони та нормативно-правові рішення, які спрямовані на впровадження інноваційних підходів у агропромислового комплексу. Наразі актуальним є дослідження питання забезпечення інноваційного розвитку підприємств галузі рослинництва, господарська діяльність яких є ключовим чинником продовольчої безпеки країни та її експортного потенціалу. У зв'язку із цим необхідним є розробка моделі інноваційного розвитку, яка б враховувала специфіку інноваційної діяльності підприємств галузі дослідження.

Грунтовні дослідження теоретичних та прикладних засад інноваційних процесів в аграрному секторі економіки, у т. ч. у галузі рослинництва, здійснено такими провідними вітчизняними вченими, як: С. І. Баран, Н. Бейнтема, Р. Бірнер, О. І. Волков, Е. Волтерс, О. І. Дацій, Л. П. Дідере, К. А. Елліотт, М. М. Ільчук, І. О. Іртицева, М. Ю. Коденська, М. Х. Ко-рецький, Г. М. Лебідь, Х. ван Мейл, Д. Нієренберг, Л. Рейнолдс, М. А. Садиков, Б. О. Сенів, О. В. Скидан, Д. Спіелмен, Є. І. Ходаківський, А. Холл, О. Г. Шпикуляк, З. Б. Янченко та ін. [1–12]. Водночас, несистематизованими залишаються питання розробки функціональної моделі інноваційного розвитку, яка б враховувала особливості інституційного середовища інноваційної діяльності підприємств галузі рослинництва, види інновацій, характерні для галузі та їх взаємозв'язок із окремими сферами та етапами господарської діяльності суб'єктів підприємництва. Виходячи із цього, метою дослідження є розробка функціональної моделі інноваційного розвитку підприємств галузі рослинництва.

Інноваційний розвиток господарюючого суб'єкта є складним процесом, який базується на взаємодії елементів зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства на інноваційній основі. З огляду на це забезпечення інноваційного розвитку вимагає виявлення цих елементів, а також ідентифікацію інноваційних продуктів, впровадження яких забезпечило б вдосконалення взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників господарства та, як результат, його перехід на якісно новий рівень розвитку.

Об'єктом інноваційних змін на підприємстві є його внутрішнє та зовнішнє середовище. Елементи внутрішнього середовища доцільно структурувати, виходячи із позицій провісного підходу, згідно якого внутрішнє середовище представляє собою сукупність послідовних взаємопов'язаних підпроцесів господарської діяльності, для кожного з яких характерні різні типи інноваційних продуктів. Слід також відмітити суттєві відмінності у якісних характеристиках зміни результатів господарювання внаслідок впровадження радикально нових, часткових та покращуючих інновацій. До найбільш поширених видів покращуючих інновацій у розрізі окремого підприємства належать використання нових для нього, але вже традиційних для галузі в цілому, ресурсів, матеріально-технічних засобів, підпроцесів (зокрема удосконалення вже існуючих та впровадження нових), технологій. При цьому використання саме цього виду інновацій забезпечує не інноваційний розвиток підприємства, а розширене відтворення його господарського процесу. Натомість, радикальні та часткові інновації, які є, відповідно, якісно новими або модифікованими замінниками існуючих у межах галузі продуктів та технологій, забезпечують інноваційний розвиток господарств.

Структуризацію системи радикально нових та часткових інноваційних розробок, доступних вітчизняним виробникам рослинницької продукції,

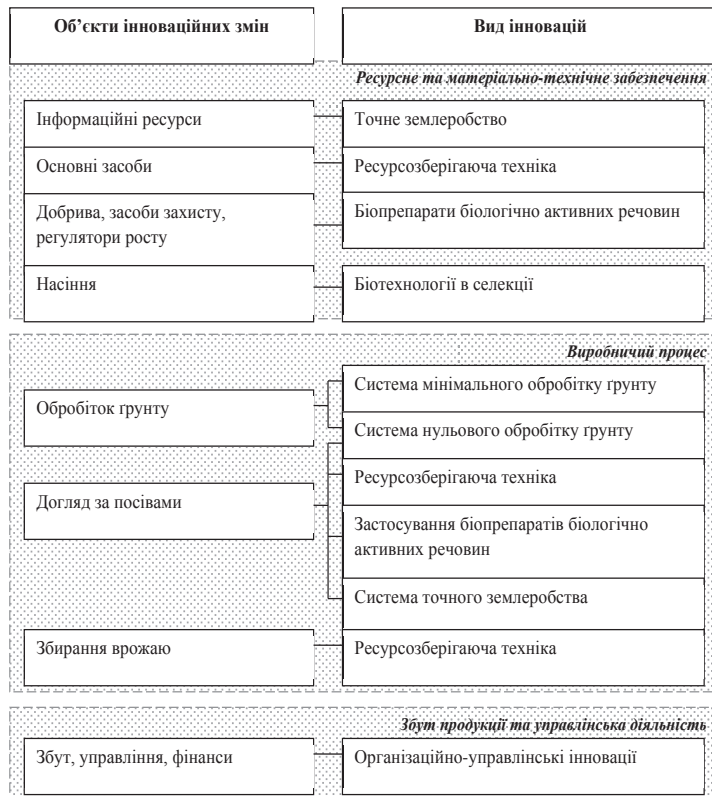

Рис. 1. Основні види інновацій залежно від етапів господарської діяльності виробників продукції рослинництва

Таблиця
Основні види організаційно-управлінських інновацій залежно від етапів господарської діяльності виробників продукції рослинництва

Сфера господарської діяльності	Об'єкт інноваційних змін
Матеріально-технічне постачання	1. Система постачання сировини та матеріалів; 2. Форми взаємодії із постачальниками; 3. Ризики непередбачених дій постачальників.
Виробництво, заготівля та зберігання продукції	1. Система мотивації праці робітників; 2. Система управління якістю продукції; 3. Сфера науково-технічних розробок та впровадження науково-технічних досягнень.
Реалізація продукції	1. Маркетингова політика підприємства; 2. Форми взаємодії із клієнтами; 3. Система логістики.
Управління організацією	1. Система управління (в т. ч. у розрізі окремих етапів: планування, прогнозування, мотивація, організація, контроль); 2. Організаційна структура підприємства; 3. Організаційна структура управління підприємством; 4. Знання підприємства та персоналу; 5. Кваліфікація персоналу.
Фінанси	1. Інвестиційний менеджмент; 2. Ризик-менеджмент; 3. Управління фінансовою стійкістю та безпекою.

залежно від етапу господарського процесу, на якому вони впроваджуються, відображено на рис. 1.

Всі інноваційні розробки у галузі рослинництва здійснюються у чотирьох напрямках: 1) застосування ресурсозберігаючої техніки; 2) використання біотехнологій; 3) ґрунтозахисні технології; 4) інформатизація господарського процесу на засадах точного землеробства. При цьому кожний окремих вид інновацій характеризується широким спектром напрямів та об'єктів інноваційних змін. Слід також зазначити, що більшість із виділених видів інноваційних розробок не є радикально новими, оскільки вже набули достатньо широкого розповсюдження за кордоном та поступово впроваджуються вітчизняними підприємствами галузі рослинництва.

Однією з ключових перешкод інноваційного розвитку вітчизняних виробників продукції рослинництва є проблеми із фінансовим забезпеченням впровадження інновацій. Відтак, перед підприємствами галузі постає проблема вибору з-поміж виділених видів інновацій тих, що є найбільш актуальними та ефективними саме для них. На нашу думку, критерієм обґрунтування вибору інноваційних розробок, які слід впроваджувати господарюючому суб'єкту, має бути система цілей його функціонування, які визначають стратегію діяльності підприємства.

З-поміж сукупності класифікаційних ознак цілі господарювання у конкретний момент часу враховує класифікація стратегій підприємства залежно від типу його розвитку. За цією ознакою стратегії поділяються на стратегії зростання, стабілізації та виживання. Для підприємств з останнім типом стратегії доцільно впроваджувати найменш затратні види інновацій, які дадуть можливість без значних інвестиційних витрат покращити якісні характеристики товару та скоротити обсяги використання сировини та матеріалів.

Натомість, стратегія зростання, яка характерна для фінансово стійких підприємств, що перебувають у стані економічного піднесення та мають доступ до необхідних для інноваційної діяльності грошових ресурсів. Відтак, за відсутності фінансових проблем такі виробники можуть більш або менш інтенсивно впроваджувати сучасні інноваційні розробки, які докорінно змінюють як кінцеву продукцію (біотехнології), так і технологічний процес (ресурсозберігаюча техніка, нові технології виробництва). Слід відмітити, що саме такі інновації забезпечують інноваційний розвиток господарюючих суб'єктів та створюють конкурентні переваги на зовнішніх ринках. При цьому інновації стратегії виживання та стабілізації слід розглядати як створення умов у межах підприємства (передусім фінансових) для запровадження більш прогресивних інновацій.

Набагато менш затратними, ніж продуктові та технологічні, проте не менш дієвими, є організаційно-управлінські інновації, які пов'язані із впровадженням нових схем взаємодії із контрагентами та іншими суб'єктами зовнішнього середовища, форм ведення господарської діяльності, організації робочих місць. Виходячи із раніше зазначеного, одним із критеріїв обґрунтованості вибору

тих чи інших інновацій є їх відповідність обраній підприємством стратегії діяльності. Проте, часто стратегічний напрям діяльності підприємств галузі рослинництва та їх розвитку або не відповідає потребам конкретного господарюючого суб'єкта (зокрема стадії його життєвого циклу, фінансовому стану), або взагалі не визначений. Тому однією із найбільш актуальних для виробників рослинницької продукції інновацій є розробка нової або вдосконалення вже існуючої стратегії господарської діяльності. При цьому якісні трансформації у сфері стратегічного менеджменту, кардинально змінюючи підхід підприємства до господарювання, можуть зумовити суттєве покращення його результативності та подальший розвиток.

Більшість інших організаційно-економічних інновацій визначають ефективність господарської діяльності виробників продукції рослинництва шляхом змін результативності окремих підпроцесів. До останніх віднесено сфери постачання сировини та матеріалів, виробництва, збут управління та фінансів (табл.).

Інноваційний процес у будь-якій галузі, в т. ч. рослинництві, є складною системою, яка характеризується багатоетапністю, значною кількістю суб'єктів господарювання із складними функціональними взаємозв'язками. Як будь-яка система, інноваційний процес відбувається у межах системи вищого рівня, а саме інституціонального середовища, раціональність будови якого може суттєво прискорити або, навпаки, уповільнити інноваційний розвиток. Відтак, створення інституціонального середовища інвестиційного розвитку, передусім, має на меті формування сприятливих умов для здійснення інноваційної діяльності виробників продукції рослинництва. Побудова системи інституціонального забезпечення інноваційної діяльності підприємств галузі рослинництва має: 1) нівелювати негативну дію невизначеності та знижувати трансакційні витрати, що формуються у процесі впровадження інновацій виробниками продукції рослинництва; 2) створювати сприятливі для впровадження інноваційних продуктів умови; 3) вирішувати існуючі проблеми, які перешкоджають інноваційному розвитку підприємств галузі.

З позицій системного підходу процес розробки інноваційного продукту має розглядатись у нерозривному взаємозв'язку з процесом його споживання. Однією із причин цього є те, що більшість сучасних проблем інноваційної сфери галузі рослинництва виникає саме у процесі створення та комерціалізації інновацій. Першою стадією створення інноваційного продукту є проведення фундаментальних досліджень, результати яких у подальшому стають основою для прикладних досліджень – розробки новітніх. Практична реалізація наукової розробки здійснюється у два етапи, а саме: 1) виробництво зразків майбутнього інноваційного продукту; 2) запуск масового виробництва зразка. Результатом масового виробництва є безпосередньо інновація, яку може впровадити сукупність підприємств та в такий спосіб забезпечити інноваційний розвиток галузі рослинництва в цілому.

Найбільшим кадровим потенціалом, інформаційними ресурсами та системою знань, необхідних для розробки життєздатних новітніх, характеризуються науково-дослідні організації і навчальні установи. Проте, новітні (в основному покращуючого характеру) розробляють також і приватні організації, для яких характерна відносна близькість

до кінцевого споживача інноваційних продуктів, а тому володіння інформацією про потреби сільськогосподарських виробників. Крім того, приватний сектор, орієнтований на отримання прибутку та забезпечення якомога вищого рівня ефективності, має доступ до значно ширшого кола джерел фінансування через вищу, ніж наукові організації, фінансову надійність. До таких організацій належать, передусім, виробники першої сфери АПК, основною функцією яких у контексті забезпечення інноваційних процесів у галузі рослинництва є впровадження інноваційних зразків у масове виробництво, а саме: насінневі компанії, машинобудівельні заводи, виробники засобів хімізації.

Однак, найбільшою ефективністю характеризується ланцюг доведення наукової ідеї до готового інноваційного продукту із чітким розмежування функцій між учасниками інноваційного процесу та із врахуванням наявних умов для їх виконання і необхідних для цього ресурсів. Як зазначалося, до розробки новітніх найбільш пристосовані наукові та науково-навчальні організації, які, на відміну від приватних осіб, здатні до акумуляції ідей щодо не тільки покращуючих, але й радикально нових та часткових інновацій. Однак, за результатами опитування керівників підприємств галузі рослинництва встановлено, що наразі існує проблема неналагодженості контактів між безпосередньо виробниками та представниками наукової сфери. Результатом цього є витрачання бюджетних коштів на дослідження, результати яких з тих чи інших причин не знаходять практичної реалізації. Тобто, володіючи значним кадровим та матеріально-технічним потенціалом, наукові організації часто витрачають власний ресурс на непотрібні інноваційні розробки.

Слід відзначити, що значущість проблеми нестачі грошових коштів для акумуляції інноваційних ідей та здійснення наукових розробок, на нашу думку, є дещо перевищеною. Це пояснюється тим, що основні фінансові витрати припадають на виробництво зразків, організацію їх масового виробництва і виведення на ринок. Ці функції зазвичай виконують згадані вище виробники першої сфери АПК. Проте, зацікавити їх у придбанні та подальшому виробництві окремої інновації можна лише шляхом обґрунтування попиту на неї з боку сільськогосподарських виробників. Це пояснюється тим, що промислові виробники не будуть витрачати зайві кошти на дослідження попиту на продукт, який може і не бути запущений у масове виробництво.

Виходячи із наведеного, функцію маркетингового дослідження ринку майбутнього інноваційного продукту з метою обґрунтування його доцільності слід покласти саме на розробників новітніх. На користь цього свідчить і наявність економічних відділів у будь-якому науково-дослідному інституті та кафедр з економічних наук – у вищому навчальному закладі аграрного спрямування, які мають володіти сучасними методами дослідження ринків. Крім того, наукові організації часто мають прямий вихід безпосередньо на виробників продукції рослинництва, що створює їм можливість до виділення сфер господарського процесу підприємств галузі рослинництва, що потребують інноваційного оновлення.

Для галузі рослинництва характерні специфічні технологічні інновації, які мають вигляд не інноваційних продуктів, а технологій та не потребують масового виробництва. До них належать іннова-

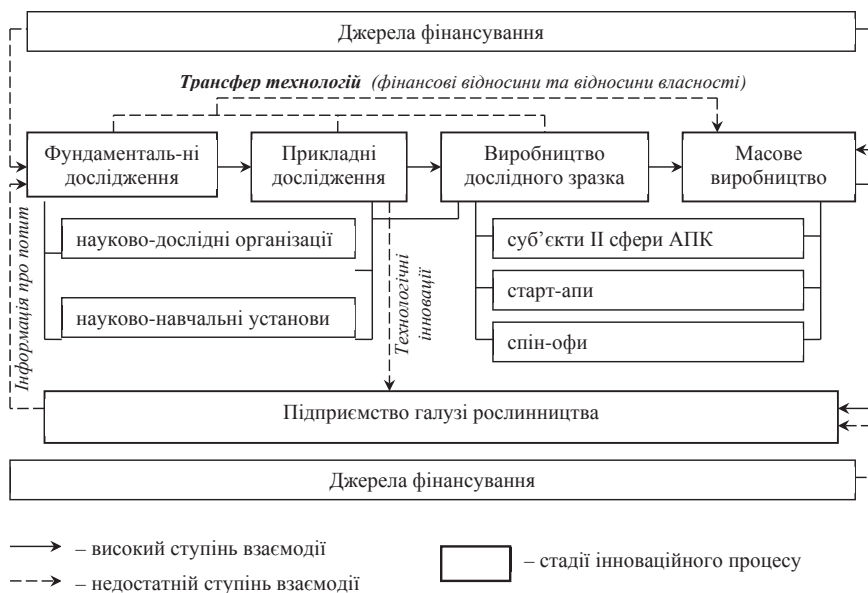

Рис. 2. Схема процесу створення, комерціалізації та впровадження інновацій підприємств галузі рослинництва

Джерело: власні дослідження.

ційно нові системи обробітку ґрунту, управлінські процеси, точне землеробство тощо. У такому випадку промислова ланка випадає із ланцюга розробки, комерціалізації та впровадження інновації. Проте, виникає нова проблема впровадження інноваційної технології у господарську діяльність, що потребує безпосередньої участі у ній розробника або інших науковців, а також навчання персоналу підприємства.

Отже, учасниками стадії фундаментальних та прикладних досліджень мають бути наукові організації та навчальні установи, які, водночас, можуть і виготовляти дослідні зразки. Прямий зв'язок між цими учасниками інноваційного лан-

цюга із сільськогосподарськими виробниками виникає у випадку розробки та впровадженні інноваційних технологій. В іншому разі наукові розробки потребують залучення суб'єктів промисловості з метою виготовлення інноваційних інновацій (рис. 2).

Особливе місце у наведеній схемі посідає процес трансферу технологій, який є формою продажу (комерціалізації) інноваційної розробки. Відносини, які виникають у процесі комерціалізації, а саме – фінансові відносини та відносини власності між науковою сферою та промисловістю, є одними із найбільш проблемних та обмежених. Ускладненою також є взаємодія науки і підприємств галузі рослинництва (як стосовно реалізації інноваційних технологій, так й інформаційного забезпечення відносно реального попиту на інновації).

Саме навколо виділених «точок» взаємодії суб'єктів інноваційного процесу та їх проблем має бути сформовано інституціональне забезпечення інноваційного розвитку підприємств галузі рослинництва.

Як зазначалося, крім подолання цих проблем, елементи інституціонального середовища мають сприяти зниженню невизначеності та трансакційних витрат. Причиною виникнення останніх є непередбачуваність дій ринкових агентів, які залучено до процесу створення інноваційного продукту. Тому для кожного окремого етапу інноваційного процесу характерні окремі складові інституціонального середовища, що визначаються, передусім, переліком відповідних контрагентів та особливостями їх взаємодії. Основними категоріями інституціональної теорії є інститут та інституція. Під інститутом зазвичай розуміють правила, норми, традиції тощо, які обмежують дії ринкових агентів. В інноваційному процесі провідну роль відіграють такі інститути: 1) інститут власності, який регулює процес купівлі-продажу об'єктів інтелектуальної власності; 2) інститут ринку, який регулює ціну на інноваційний продукт на кожному етапі інноваційного процесу, а також їх асортимент; 3) законодавчо-нормативна база, яка стосується питань створення та комерціалізації інновацій.

Серед найбільш ефективних видів інститутів, які дають можливість знизити дію невизначеності, слід виділити контрактну форму ор-

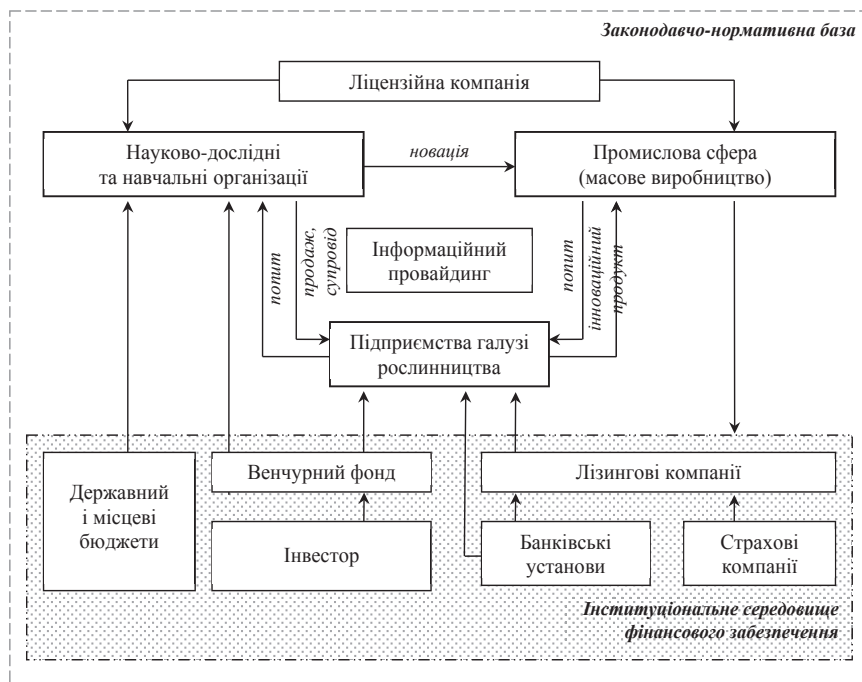

Рис. 3. Інституціональне середовище забезпечення інноваційного розвитку підприємств галузі рослинництва

Джерело: власні дослідження.

організації взаємодії між учасниками різних стадій інноваційного процесу, які накладають обов'язки на всі сторони угоди. Найбільш дієві механізми скорочення трансакційних витрат закладено в інноваційному провайдингу, який покликаний мінімізувати витрати та максимізувати ефективність пошуку контрагентів для кожної із сторін та організації їх співпраці.

У цілому сукупність інститутів та їх місце у забезпеченні інноваційного розвитку підприємств галузі рослинництва відображено на рис. 3.

У процес впровадження інновацій на підприємствах галузі рослинництва доцільно залучати три види інноваційних провайдерів, а саме: фінансових, консультативних та технологічних. В інституційно-нальному середовищі фінансового забезпечення інноваційного розвитку виробників продукції рослинництва особливе місце посідають венчурні фонди (як

один із видів фінансових провайдерів). Їх основною функцією є акумуляція грошових коштів та інвестування їх в інновації. Оскільки ж основним видом діяльності венчурних фондів є інвестиційна діяльність, важливим для них є розробка адекватного та дієвого механізму управління інноваційними ризиками.

Консультаційні провайдери є ринковими посередниками, функцією яких є перетворення інновації на тора, її комерціалізація (у т. ч. через патентування й ліцензування) та просування на ринку. Технологічні провайдери організують процес розробки та створення інноваційних продуктів та технологій, на які є попит, на базі науково-дослідних організацій та навчальних закладів. Ключову роль у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств галузі рослинництва відіграють лізингові компанії, які полегшують процес придбання інноваційного продукту високої вартості.

Список літератури:

1. Баран С. І. Методи підвищення ефективності інноваційної діяльності в аграрному секторі / С. І. Баран // *Наук. вісн. НЛТУ України*. – 2009. – № 19. – С. 135–140.
2. Економіка й організація інноваційної діяльності : підручник / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан та ін. ; Під ред. М. П. Денисенка. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 960 с.
3. Лебідь Г. М. Інновації у сфері агропромислового виробництва : суть і значення / Г. М. Лебідь // *Економіка АПК*. – 2000. – № 3. – С. 47–50.
4. Підприємництво та агробізнес : Підручник / За ред. М. М. Ільчука, Т. Д. Іщенко. – 745 с.
5. Сенів Б. О. Проблеми та перспективи інноваційної діяльності в Україні / Б. О. Сенів // *Українська наука : минуле, сучасне і майбутнє*. – 2011. – № 16. – С. 237–247.
6. Смолінський В. Б. Інноваційна діяльність підприємств аграрної сфери / В. Б. Смолінський // *Наук. вісн. НЛТУ України*. – 2010. – № 20.10 – С. 238–242.
7. Beintema N. M. Measuring agricultural R&D investments: A revised global picture, ASTI Background Note [Electronic Recourse] / N. M. Beintema, G. J. Stads. – Washington, DC : International Food Policy Research Institute, – 2008. 6 p. – Available from : http://www.asti.cgiar.org/pdf/Global_revision.pdf.
8. Elliott K. A. Pulling Agricultural Innovation and the Market Together / K. A. Elliott. – Washington, DC : Center for Global Development Working Paper, 2010. – 27 p.
9. Hall A. Enhancing agricultural innovation: How to go beyond the strength-ening of research systems [Electronic Recourse] / A. Hall. – Washington, DC : World Bank, Agriculture and Rural Development Department, 2007. – Available from : http://siteresources.worldbank.org/INTARD/Resources/Enhancing_Ag_Innovation.pdf.
10. Innovation Adoption in Agriculture : Innovators, Early Adopters and Lag-gards / P. Diederer, H. van Meijl, A. Wolters [etc.] // *Cahiers d'conomie et sociologie rurales*. – 2003. – № 67. – P. 30–50.
11. Reynolds L. Innovations in Sustainable Agriculture / L. Reynolds, D. Nierenberg // *Worldwatch Report: Innovations in Sustainable Agriculture: Supporting Climate-Friendly Food Production*. – 2012. – № 188. – 38 p.
12. Spielman D. How Innovative is Your Agriculture? Using Innovation Indicators and Benchmarks to Strengthen National Agricultural Innovation System / D. Spielman, R. Birner. – Washington, DC : The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2008. – 47 p.

Ширма В.В.

Житомирский национальный агроэкологический университет

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ОТРАСЛИ РАСТЕНИЕВОДСТВА

Аннотация

В статье систематизированы основные виды инноваций, которые внедряют предприятия отрасли растениеводства, а также объекты соответствующих им изменений. Проведены анализ технологических и организационно-управленческих инноваций производителей продукции растениеводства. Предложен авторский подход к организации процесса создания, коммерциализации и внедрения инноваций. Определена структура институциональной среды этого процесса.

Ключевые слова: инновация, предприятие отрасли растениеводства, инновационное развитие, модель инновационного развития.

Shirma V.V.

Zhytomyr National Agroecological University

FUNCTIONAL MODEL OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF CROP PRODUCTION

Summary

Basic types of innovations that crop-producing enterprises implement are systemized and objects of corresponding changes are codified in the article. The analysis of technological, organizational and managerial innovations of crop producers is made. The author's approach to the organization of the process of creation, commercialization and implementation of innovations is proposed. The structure of the institutional environment of this process is determined.

Keywords: innovation, crop-producing enterprise, innovative development, innovative development model.